

*Божидар Јовановић**

ДРЖАВА И ПРОБЛЕМ ДАЉЕГ ФИНАНСИРАЊА ПРИВРЕДНОГ РАЗВОЈА НЕДОВОЉНО РАЗВИЈЕНИХ РЕПУБЛИКА И ПОДРУЧЈА У НАШОЈ ЗЕМЉИ У НОВИМ УСЛОВИМА

Сва досадашња теорија и пракса регионалног привредног развоја и у свету и код нас, показала је колико је важно респектовати чињеницу да се привреда развија пре свега у простору и да тај простор својим повратним дејством у постојећим условима утиче на убрзање или успоравање укупног привредног раста. Стога, то активно дејство просторне димензије на кретање читаве привреде и чини територијалну компоненту неопходном да увек буде присутна у формирању сваке економске политике, концепције и метода развоја. Отуда је, од особитог значаја одговор на питање: како реализовати у нашој пракси, како смо до сада реализовали рационализације које леже у територијалној компоненти? Практика је и у нас показала, да су путеви до њеног освајања много дужи и неизвеснији, него што се претпостављало.

Третирање ове проблематике у садашњој стварности наше земље, у условима када не знамо на који начин ће се разрешити облик њеног државног уређења, чини је још проблематичнијом, те се многи одговори нужно морају подводити кондиционалу — ако би била и кад би била федерација, конфедерација или нешто треће, из чега би једино и могле да се изразе одређене пројекције развоја недовољно развијених подручја према новим условима, сходно савременој функцији државе.

Но, једно је сасвим извесно, да је општа стопа привредног раста у једној земљи у великој зависности од правилног распореда инвестиционих улагања и са гледишта гранског и територијалног аспекта. Недовољно развијено подручје представља на

* Академик Божидар Јовановић,
АНУК, Приштина

исти начин уско грло за привреду као целину, као што је и неразвијена производна прана, зато што су им реперукусије идентичне — неискоришћеност производних фактора и чист губитак у порасту и обиму производње.

Међутим, око издвајања средстава за развој, од стране, по нашим критеријумима, „развијених република“, као и њиховом регионалном размештају, водила се стално полемика колико ко оправдано или неоправдано издваја за поменуте сврхе, третирајући такву регионалну развојну политику редовно као „економску помоћ“, „саможртвовање“ и „солидарност“ која оптерећује даваоце. Све то може да стоји, али те „жртве“ су ипак бивале од обостране користи, а сасвим је друго питање начин дистрибуције тих средстава, њихово бирократско располагање, расипништво и непостојање, у скоро целом послератном периоду ваљане конзистентне и на науци и правној држави засноване развојне политике. Последице су биле одговарајуће свему томе — позитивни ефекти били су скоро проструко мањи „недовољно развијених региона“ и успоренији привредни раст земље као целине.

I — Кратак осврт на неке опште карактеристике пређеног развојног пута „недовољно развијених“

Сваком ко се уопште бавио проблемом привредног развоја Југославије апсолутно је јасно да је у досадашњим развојним етапама остварен на одређен начин, релативно значајан развој свих делова земље, али са променљивим успехом и значајним разликама због многих објективних али и субјективних фактора у разним периодима и на одређеним подручјима.

Тако је према подацима, само за раздобље 1953—1980,¹ економски потенцијал земље увећан за шест пута. У истом раздобљу, друштвени производ укупне привреде (цене 1972), увећан за око 5,5 пута, запосленост 3,2 пута, продуктивност за око 2,4 пута, основна средства у привреди друштвеног сектора за око 8,2 пута, друштвени производ *per capita* порастао је са 6.271 динара у 1961. години на 17.193 дин. у 1982, а просечна стопа раста износила је 4,8%. Остварен је завидан напредак у подизању личне и заједничке потрошње у свим републикама и покрајинама, осетно подигнут образовни степен становништва и значајно проширен обим и свалитет здравствене заштите.

Осим тога, све до 1975, сваки трећи динар привредних инвестиција „недовољно развијених“, потицао је из „фонда за неразвијене“: тако је СР БиХ учествовала у том заједничком

¹ Научни скуп: Макроекономска теорија и економска политика, Херцег-Нови, септембар 1986, изд. ЦАНУ, Зборник радова, стр. 493 — Титоград 1987.

колачу са 15,3, СР Црна Гора са 19,6, СР Македонија са 33,6 и Косово са свих 100 поена, с тим што су се надаље Косову, средства повећавала све до 1988 и износила око 50% укупних средстава фонда за неразвијене.

Може се закључити, да и ови најопштији подаци показују да се ради о вишем степену развијености и општем напретку свих делова земље, с тим што је свака република и покрајина задржала до данас своје раније место. Релација Север — Југ, релативно је остала неизмењена.

Каква су искуства других земаља у исто време, у политици развоја недовољно развијених региона

Ефикасност регионалног, али и укупног привредног развоја у нашој држави, почела је да опада већ 1980. у односу на многе земље чланице ОЕСД-а. То је случај и у поређењу са неким мање развијеним земљама, као што су: Португалија, Грчка, Турска и југ Италије. Као део нама најближе земље неразвијени регион Италије, и остале поменуте земље, почеле су да нас у темпу развоја надмашују већ од 1983, па све до данас. То је последица једне системске реалне политике коју је држава у тим земљама консеквентно спроводила. Поређење стопе раста, друштвеног производа, запослености и кретања инфлације, указују нам да су за разлику од Италије, у Југославији ослабили многи државни и друштвени механизми, а то је морало довести до врло негативних трендова, што се може видети из следећих поређења:²

Народни доходак по становнику	Југославија		Италија	
	1966	49,5	100,0	100,0
	1983	40,3	100,0	100,0
	Југославија = 100		Италија = 100	
— Удео становника мање развијених подручја у укупном становништву	1953	31,7	1951	37,2
	1983	37,1	1983	35,9
— Удео мање развијених подручја у укупном броју запослених	1960	24,8	1961	24,3
	1983	26,7	1983	30,0
— Удео мање развијених подручја у укупној запослености и индустрији	1960	24,8	1961	24,3
	1983	28,6	1983	30,5
— Народни доходак по становнику у мање развијеним подручјима	1953	71,2		
	1983	59,9	1982	70,6

² Извор: Cassa per il mezzogiorno — 30 година развоја југа Италије,

Поред елементарног приказа у наведеној табели, многи у овој прилици и не много релевантни подаци, такође потврђују неефикасност наших улагања и модела регионалног развоја, као што су: повећање удела становништва недовољно развијених региона у укупном становништву, опадање продуктивности, повећање релативно високих стопа учешћа у инвестицијама у домену индустрије са slabим ефектима, у односу на такво учешће и ефекте у Италији сличних регија.

II — Кратка ретроспектива досадашње политике регионалног привредног развоја и ефекти примењених модела и метода финансирања

Наслеђени нерешени национални и социјални проблеми бивше Југославије, главни су фактори да се разрешење тих фундаменталних проблема потражи и утемељи у државном уређењу федерације као државе нове Југославије. Републике и покрајине су утемељене и формиране на националној основи, при чему се донекле водило рачуна о историјско-културним особеностима. Основе послератне регионалне политике привредног развоја, иако се она углавном ограничавала на неразвијена подручја, имала је углавном тежњу, да поред политичке, макар као идеал реализује и економску једнакост свих националности и грађана.

Са такве полазне основе, према Друштвеном плану развоја Југославије од 1947. до 1951. као недовољно развијена подручја сматрана су: НР Босна и Херцеговина, НР Црна Гора и НР Македонија. Следећим планом за период од 1951. до 1955. исте републике су задржале претходни статус. Од 1957. до 1960. у ову групу укључена је АО Косово и Метохија, а искључена НР Босна и Херцеговина. Од 1961. до 1965. овај статус су имали НР Црна Гора, НР Македонија, АО Косово и Метохија, југоисточни делови НР Србије и Санџак, источни делови Босне и Херцеговине, у НР Хрватској Лика и део Далмације. Од 1965. и према Друштвеном плану развоја Југославије до 1980. такав третман имају: СР Босна и Херцеговина, СР Црна Гора, СР Македонија и САП Косово, с тим што се од 1976. САП Косово сматра привредно најмање развијеном територијом,³ овакав статус „неразвијених“ задржава се до 1990. године:

Међутим, после једног дужег развојног и већ претходно глобално приказаног позитивног друштвено-економског тока свих подручја земље, елементарне анализе воде констатацији, да је политика, методе и стратегија, уколико су у Југославији

³ Друштвени план Југославије за период 1976—80, поглавље 5, тач. 1, и Закон о републикама и покрајинама које се сматрају привредно недовољно развијеним у периоду од 1976—80, чл. 1 „Сл. лист СФРЈ“, 33/76.

уопште икад у правом смислу те речи били уобличени, учинила ту и такву политику регионалног привредног развоја недовољно развијених подручја — економски уском и скученом, због одсуства макро-економског аспекта, јер је управо његово одсуство неминувано производило инвестициону политику и одлуке засноване на уским микро критеријумима. Одсуство једне консеквентне развојне стратегије, утврђених реалних чиниоца производње, те на тој основи и одсуство фиксираних најцелисходнијих и најатрактивнијих производних и услужних делатности са највећом генеричком снагом и њиховог утемељења и функције у дужем временском трајању. Последице су биле јасне — алокације производних капацитета претвориле су се у просто „сејање“ појединачних објеката према волунтаристичким критеријумима. Велика друштвена енергија се исцрпљивала као у „најважнијим“ питањима: а) Колико „развијени“ треба да дају финансијских средстава за привредни развој и општу заједничку потрошњу неразвијеним подручјима? б) Колико ко од „неразвијених“ треба да добије од тог друштвеног колача, са којим ће потпуно самостално и према својим проценама располагати. С тим у вези следиле су промашене инвестиције и расипништво засновано на политичком волунтаризму, што није био само куриозитет Косова.

У контексту ових проблема, треба имати у виду и занемаривање, да многи социјални видови друштвено-економског развоја, нису довољно били инкорпорирани у политици развоја недовољно развијених, поред осталог и због одсуства неопходних социолошких истраживања, будући да је сам процес „индустријализације“ избацивао мноштво питања за која социолошка истраживања нису била ни организована. Стога није било ни одговора на многа од њих, што је било неопходно, посебно због чињенице постојања специфичних односа присутних у једној вишенационалној заједници.

Стога, из свих истакнутих разлога, већ од 1980, па све до сада, када нашу земљу потресају разне политичке и економске кризе, а и свет нас је сучелио са нашом досадашњом праксом регионалне политике развоја испостављањем доларске рачунице, избила је сва огољеност и несистематичност таквог развојног тока. Захтеви, у почетку полугласни, а затим све створенији о потреби мењања начина финансирања „недовољно развијених“ — нису у право време добили нову форму, а касније околности у целој земљи, конституисале су овај проблем као тежак терет „остатку“ државе.

Тако практично до сада неизмењени систем финансирања и надаље репродукује лошу привредну структуру неадекватно реформским захтевима, катастрофално ниску ефикасност позамашних финансијских средстава које је уложила наша заједница

ца, па сходно томе родило се осећање оних који су давали та средства — да их бацају у буре без дна.

Заиста неке и глобалне анализе такве регионалне политике имплицирају следеће констатације:

Према материјалима анализа Савезног завода за Друштвени план за 1988. годину произилази:

Недовољно развијена подручја у односу на тзв. „развијена“, показују много веће учешће примарног сектора — енергије, сировина, хране, у односу на знатно мање учешће секундарног и терцијалног сектора у друштвеном производу.

— У оквиру индустријског комплекса опажа се знатно мање учешће прерађивачке индустрије, која треба да буде једна од главних окосница неразвијених региона.

— Велика увозна зависност привреда неразвијених подручја.

— Знатна спољна задуженост.

— Негативни извозни биланси и неповољна структура извоза, неповољна и са становишта валутарних подручја.

— Испод просечан ниво још неких индикатора којима се исказује и квалитет развоја уопште.

III — Регион Косова посебан феномен и проблем досадашње регионалне политике привредног развоја

(Неки глобални показатељи резултата подстицајних мера и метода финансирања)

Интерес „недовољно развијених“ да очувају свој статус и у садашњој ситуацији је разумљив, поготово када се узме у обзир да је скоро сваки трећи динар привредних инвестиција у нпр. 1983. години, у неразвијеним подручјима потекао из „Фонда за неразвијене“. Тако је СР Босни и Херцеговини то учешће у средствима Фонда било 15,3, у СР Црној Гори 19,6, у СР Македонији 33,6, а на Косову свих 100 посто привредних инвестиција. Са становишта „недовољно развијених“ губљење тог статуса је независливо, док се са стране „развијеног Севера“ на овај проблем гледа другачије. До сада се од развијених република издвајало 1,86 посто друштвеног производа, увећано још за 0,79 посто допунских средстава за друштвене намене. Наводимо кључеве расподеле средстава фонда за период 1966—1985. година:⁴

	1966—1970	1971—1975	1976—1980	1981—1985
БиХ	30,7	32,4	30,5	27,3
Црна Гора	13,1	11,4	10,8	10,0
Македонија	26,2	22,9	21,6	19,2
Косово	30,0	33,3	37,1	43,5

⁴ Научни скуп Савеза економиста Југославије — Зборник реферата, стр. 26, Приштина, 1987, год.

Што се тиче Косова, много пре 1988. и 1989. указивано је да велика средства која је југословенска држава улагала у овај регион, не дају ни приближно очекиване ефекте и да се само даље репродукују неодговарајући структурни привредни односи. На то је указивано и на научним скуповима који су третирали ову проблематику у Херцег-Новом 1986. год., на научном скупу октобра 1986. у организацији Савеза економиста Југославије у Приштини и на научном скупу у организацији Међуакадемијског одбора за проучавање „недовољно развијених република и покрајине Косово“ Савета академија наука СФРЈ, одржаном у Приштини 1987. године. Дакле, сви фундаментални проблеми били су познати, али се још ништа није променило у функцији „фонда федерације“ за подстицање бржег развоја неразвијених. Тако су сви израчунати коефицијенти ефикасности средњерочног плана 1981—1985. одине показивали да су они за око 30 поена нижи од југословенског просека, док се стопа акумулативности кретала негде око 63%, а надлежне Савезне државне институције остале су до сада неме, републике Словенија и Хрватска самосталним одлукама, обуставиле су већ више од годину дана сваку уплату „фонду“.

Пре оваквог колапса „фонда“, СИБ је покушавао да се снага државне регулативе ослаби и замени предузимањем мера преоријентацијом на интересно улагање, да би се на тај начин оснажио производни, маркетиншки, менаџерски и профитни интерес оних делова земље из којих се добијају подстицајна финансијска средства. Али, ни ови потези нису дали очекиване резултате, пре свега зато што је био ограничен утицај и права давалаца средстава у односу на моћ локалних бирократских структура, које су својим неограниченим „политичким“ одлукама у сфери економије, у ствари чували своју свемоћ у реализацији штетних амбициозних програма, нашта се затим надовезују и тешка пореска оптерећења на ново подигнуте капацитете, интензивно запошљавање у њима, без обзира на пранице сваке технолошке и профитне рачунице. Већ поодавно је указивано и на сву бесмисленост критеријума, да се у регионалној политици привредног развоја узима глобална друштвено-политичка заједница, а не њени неразвијени делови као нпр. општине.

Конкретне подстицајне мере и неодговарајући позитивни резултати

Дистрибуцију средстава „фонда“ за неразвијене и посебно Косово, пратиле су перманентно ниже каматне стопе и многе друге погодности. Тако су кредити из средстава фонда за републике и покрајину Косово у периоду од 1966—1970, одобравани по просечној стопи 2,1% на рок отплате од 19,5 година. Од 1971—1975, каматна стапа је била 4,2% са роком од 14 година, а Косо-

ву по стопи од 3% на 17 година. У периоду 1981—1985, одобрена средства неразвијеним републикама одобравана су по стопи од 5,5% на рок од 12 година, а Косову по стопи 4,5% на рок од 15 година. За период 1986—1990. неразвијеним републикама по стопи 11% на 12 година. Косову по каматној стопи 9% на 15 година. Давана су и допунска средства за финансирање друштвених делатности неразвијеним републикама и Косову:

Допунска средства од

1971—1975 = 0,83%

1976—1980 = 0,93%

1980—1985 = 0,79%

Учешће неразвијених у кредитима Међународне банке до

1970—33,2%

у периоду:

1971—1975 = 45,25%

1976—1980 = 64%

1981—1985 = 68,5%

Веома значајне су и друге подстицајне мере као нпр. мере за економско-финансијску консолидацију привреда и банака Македоније, Црне Горе и Косова, које су подразумевале смањење дела камата и накнада која иначе припадају Народној банци Југославије; затим, приоритету коришћења иностраних кредита, обезбјеђивање девиза за увоз опреме, плаћање пројеката, ослобађање од царинских обавеза за разну опрему и резервне делове, одлагање враћања ануитета. Такође су стварале погодности и институције за подстицање извоза роба и услуга, добијање регреса за вештачка ђубрива, коришћење фондова за финансирање пољопривредних производа — уљарица и дувана, ступање прихода из буџета по основи такси, а тако исто и низ других повластица преко привредне коморе Југославије.

У овом контексту треба истаћи, да су готово све републике и Војводина давале много више у апсолутном износу средстава буџету Федерације него што су од њега добијале, изузев Косова. Косово је нпр. у релацији примање — давање имало у 1981. години однос 14,01 : 1, а у 1988. однос примања—давања 26,86 : 1. Значајно је истаћи и то да је слично и код релативних примања из буџета Федерације: тако Косово учествује 10,75—14,41 пута више у приливу средстава из Савезног буџета, него што је његово процентуално учешће у југословенском друштвеном производу, слично је и са регресом за ђубриво који је 8,74 пута виши од давања од стране Косова.

*Политика реализованих инвестиција и њихов одраз
на ефикасност привреде Косова*

Велика је несразмера инвестиционих улагања на Косову и њених ефеката у односу на постигнуте резултате у поређењу са Југославијом као целином и Србијом, чији је интегрални део и ова Покрајина.

Тако је просечно учешће инвестиција у друштвеном сектору у раздобљу 1952—1987, у Југославији износила 32,5%, у Србији 33,9%, а на Косову 54,9%, што значи обухватило је преко половине друштвеног производа. У Југославији и Србији инвестиције су ангажовале једну трећину. У привреди Косова, индустрија је апсолутно доминирала у секторској структури инвестиција — тако је у периоду 1971—1987, учествовала са 55,9% у односу на све остале делатности. Саобраћај и комунална делатност су учествовале са 9%, водопривреда са 5,9% и пољопривреда са свега 5,1%.

Завршни рачуни из 1987, указују да је релативна ефикасност косовске привреде ниска. Просечни производни коефицијент показује, да је највећа ефикасност у Југославији постигнута 1964. године и износио је 0,54%, у 1987, у односу на 1964. годину, пао је на 0,34%. У Србији је максимална ефикасност постигнута 1961. године и износила је 0,59%, да би затим опала на 0,37% у 1987. години. Најефикаснији производни коефицијент на Косову је остварен 1955. године и износио је 0,50%, да би у 1984. години пао на свега 0,23%. Пољопривреда и рибарство су смањили своје учешће у друштвеном производу са 28,1% у 1971. години на 20,0% у 1988. години. Грађевинарство је у 1971. години учествовало са 13,8%, да би у 1988. години пало на 6,1%. Саобраћај и везе учествују у друштвеном производу Покрајине са око 4—6%, са тенденцијом даљег пада.

Карактеристичан је за све гране у којима је лоциран највећи део основних средстава индустрије пад продуктивности рада. Од седам грана поређаних по учешћу у реалној вредности остварене производње — пораст продуктивности бележе само производња текстила и производња грађевинских материјала. У ствари, свега шест грана бележи пораст продуктивности, али зато 18 грана пад продуктивности, а три чак стагнације. Драстично је пала продуктивност црне металургије (0,23%), а производња камена шљунка и песка, производа базних хемијских средстава и производња руде обојених метал је практично преполовљена.

Продуктивност рада у индустријским гранама Косова износи у просеку 68,7% просека Југославије, а капитална опремљеност рада чак 97,9% просека Југославије, док је истовремено учешће виших квалификација у броју запослених у индустрији Косова 1,5 пут већа од југословенског просека у индустрији. У

гранана Косова она се креће око 16%, а у Југославији око 10,5%. Што се тиче односа према индустрији Србије, индустријске гране са Косова имају продуктивност рада на нивоу од 64% према гранана индустрије Србије иако је опремљеност рада већа за 10%, а учешће виших квалификација веће за 24%. Од грана које имају удео у друштвеном производу Србије изнад исте гране у Србији је само производња неметала и дувана. Црна металургија и производња руда обојених метала имају у односу на ону у Србији продуктивност од 28,2% и 34,9%, а производња угља нижа за петину односно износи 80,9%.

Општи пад ефикасности производње грана Косова види се и из просечног индекса ефикасности, који за период 1977—1986. године износи 90% према Југославији, а према Србији 86%. У индустрији Косова највећи пад у ствари имају црна металургија, производња предива, руда обојених метала и производња прехранбених производа. Све те гране према производној функцији од 1986. године бележе вредност испод просека.

За привреду Косова и у њеном развоју, карактеристично је и нереспектовање значаја просторне компоненте и фактора времена изградње и трошења финансијских средстава за непродуктивне сврхе. То нарочито потврђују негативни примери и у агро-индустријском комплексу на Косову. Поједини делови покрајине добијали су средства за развој сточарства, друга средства за производњу сточне хране, а трећа за изградњу клиница и то тамо где нема довољно или где уопште нема воде, као нпр. у Њиланима. Осим тога за Косово је карактеристична и велика изолованост од целине, непосредног залеђа уже Србије, што саввим нормално изазива различите негативне економске ефекте.

У време интензивних инвестиционих реализација карактеристична је била и неприпремљеност за хитну и краткорочну градњу, необезбеђеност потребног броја стручњака, неопремљеност грађевинских организација, неблаговремена снабдевеност критичним материјалима, неискуство, непословност и јавашлук, који се одражавао у накнадном ревидирању пројеката у правцу неоправданог проширења производних капацитета.

На Косову су грађевинска предузећа редовно драстично пробијала договорене рокове градње, што је водило обавезном поскупљењу објеката и благовременог пуштања у погон. Тако је познато да у САД изградња једног индустријског објекта хемијске индустрије средње величине траје око 18 месеци, у западној Европи од 24—28 месеци, у источним земљама до сада око 36—40 месеци, а у Југославији најмање од 48—60 месеци. Треба истаћи врло често негативну грађевинску структуру на Косову, где се висок степен финансијских средстава трошио у непроизводне сврхе — за управне зграде, друге секундарне објекте, као и за честа и скупа путовања у иностранство. Ако се свему овоме придодају и знатна ненаменски трошена средства укупне друш-

твене заједнице и хаос у банкарству, тада се добија комплетна слика анархије у политици регионалног привредног развоја.

IV — Заједнички интерес — темељ новог договора о регионалној политици и начину финансирања недовољно развијених подручја — једини пут из беспућа досадашњег концепта развојне политике

Такав договор о новој развојној политици, наравно имплицира пре свега, постојање заједничке државе фондиране на новим основама, али сасвим сигурно, са неопходним државним прерогативама које сваку државу чине државом. Без то полазне основе, све наше расправе, предвиђања друштвено економског развоја и сви напори, жеље и начини изласка из садашње кризе — чини се, били би непотребно изгубљено време. Ипак, надајмо се да наше заједништво има дубље корене.

Оно што је и досадашња теорија и пракса показала — то је, да нема никаквог интегралног развоја једне целине, без присуства њених регионалних компоненти. Према нашем схватању, и у новој развојној политици биће присутне потребе за подстицајним мерама развоја неразвијених подручја, па самим тим, регионална проблематика мора заузимати важно место.

У овом контексту једно је сасвим сигурно — досадашњи начин финансирања који је дао неке, али не адекватне резултате у односу на учињене напоре укупне друштвене заједнице — „фонд федерације за развој неразвијених република и покрајине Косово“, стерилан је и неприхватљив, у досадашњем облику као основица бржег развоја његових корисника. Овакав фонд федерације какав је још увек, са својом скоро једином функцијом, да утврди кључеве расподеле прикупљених финансијских средстава, после редовног мачевалачког вишебоја за већи или мањи део колача, законски обележених статусника — „неразвијених“, мора најзад да нађе савремен садржај својих функција. Како се могу толерисати досадашњи важећи критеријуми „о неразвијености“, кад се цела територија Србије сматра развијеним подручјем, а до сада је имала 59 општина са око 2 милиона становника, или негде око 1/3 територије тзв. „уже Србије“ на којој је доходак *per capita* нижи за више од 30% истога просечног дохотка од три недовољно развијене републике, према досада важећим и опште прихваћеним репрезентативним индикаторима нивоа развијености — друштвени производ, вредност основних средстава по становнику и подаци по релативној запослености. Када се томе додају чињенице, да у нас до сада није постојало економске регионализације, то су нам републике и покрајине, узимане као макро региони и сходно важећим показатељима су разврставани као „развијена“ или „недовољно развијена“ под-

ручја. Тако се дошло до четири официјелно призната неразвијена подручја важећа све до сада, без обзира што су се у међувремену у њима развили поједини делови или општине, које остварују један од највећих просечних доходака по становнику у земљи. Такав приступ проблему, довео је још до једног апсурда. Поред официјелног признатог статуса четири неразвијена подручја са негде око 40% од укупног југословенског становништва, овим проценту се сасвим логично мора придодати још 10% недовољно развијених делова у „остатку“ државе, што заједно чини око 50% становништва целе земље. Најпростија логика је да се недовољно развијена подручја не могу сматрати за сва времена у целини неразвијеним, нити, да сваки „развијени“ регион не уклапа у себе и неразвијене општине. Ако би се ово узимало у обзир, укупна територија „неразвијених“ у нашој земљи не би прекорачивала више од 1/3 укупног становништва Југославије, што би по свим теоријским параметрима, једино било логично и прихватљиво.

Поставља се питање, како би најзад требало трансформисати начин финансирања и функцију „фонда федерације“. Бора већи у Риму 1986. године имали смо прилике да се детаљно упознамо са функционисањем фонда за развој Југа Италије у тзв „Cassa per il mezzogiorno“, који је у разрешавању ове проблематике за период 1953—1983. година, остварио значајне резултате. Године 1986, донет је нов Закон којим се врше одређене промене у начину финансирања, методу и стратегији развоја тих подручја. Будући да сматрамо, да кад би најзад дошло до свести у нас, да применимо већ једном неке испробане методе финансирања примењене у „Cassa per il mezzogiorno“, наравно оне које су применљиве у нашим условима, учинио би се значајан корак ка дисциплини и одговорности за велика средства која улаже заједница у развоју неразвијених подручја. Оваквој нашој сугестији највише одговарају вишеструко изнета на многим скуповима, али до данас неприхваћена, гледишта академика Косте Михајловића, која су, по нашем осећању, сасвим озбиљан приступ проблему и као таква прихватљива: „... Ваља и започети са тим да се фонд федерације као установа преобрази у установу банкарског типа која ће имати активну улогу у развоју неразвијених подручја тако што би вршила селекцију пројеката које ће финансирати, сама прибављала економски привлачне пројекте, прикупљала домаћа и страна средства аз додатна финансирања и настојала да као посредник повезује на финансијској и свакој другој економској основи привреде развијених и неразвијених подручја. Финансирањем пројеката био би искључен толико присутан волонтаризам политичара у доношењу инвестиционих одлука који је оставио поразне последице. Непосредна сарадња између привреде развијених и неразвијених по-

дручја исто тако изискује да буде постављена на другачијим основама. Чини се да једино акције нуде могућност за доследну и ефикасну основу међусобне сарадње. Предузећа у неразвијеним подручјима би се на тај начин ослободила обавезе отплате уложених средстава. Истина, ануитети су захваљујући инфлацији у реалном износу били релативно мали, али су и као такви представљали терет који не намећу акционарска друштва. Са гашењем инфлације тај терет би се силно повећао, а вероватно би постао неподношљив. Мотивисана профитом акционарска друштва би морала водити рачуна о рентабилитету пословања, повећању продуктивности рада, ефикасности инвестиција и побољшању организације пословања. При томе, предузећа из развијених подручја не губе свој капитал, а добијају реалну могућност да утичу на избор руководећих људи, а тиме и на све значајне одлуке. Овим се истовремено укида политички волонтаризам при избору кадрова. Предузеће у неразвијеним подручјима би у овом типу односа користила техничку помоћ, искуства у производњи и пласману производа развијене привреде, и то без успостављања доминације. Једино на тој основи могуће је повећати ефикасност која је битна претпоставка високе стопе раста привреде у неразвијеним подручјима⁵.

Сасвим је разумљиво, да када је реч о новој стратегији и економској функцији државе у политици регионалног развоја у новим условима, не пледирамо да наведена гледишта не подлежу допунама, свим осталим рационалним предлозима, свих оних који се преокупирају овом проблематиком.

Овом приликом, желио бих да напоменем, да сам на Научном скупу о овој проблематици, одржаном 1986. у Херцег-Новом, себи допустио слободу, да квалификујући дотадашњу нашу праксу у овом домену, парафразирам нашег познатог песника Тина Ујевића:

„На пут смо пошли, пут је био дуг —
касно смо се сетили, то је био круг“.

Можда би неке скромне, данас изнете сугестије помогле, да се изађе из тог до сада зачараног круга.

ЛИТЕРАТУРА

1. Коста Михајловић: Регионална стварност Југославије, изд. ИП „Економика“, југословенски центар за издавање стручних часописа и публикација, Н. Београд, 1990.
2. Бранко Хорват: Југословенска привреда 1953—1983, књ. I, изд. „Цанкарјева založba“, Љубљана — Загреб, 1984.
3. Бранко Хорват: Југословенска привреда 1965—1983, књ. II, изд. „Цанкарјева založba“, Љубљана — Загреб, 1984.

⁵ Академик Коста Михајловић: „Регионална стварност Југославије“, НИИ, 17. август 190, стр. 53.

4. Фонд федерације: „Развој привредно недовољно развијених подручја у Југославији“, изд. „Србоштампа“, Београд, 1986.
5. ФНОПЈ: Развојно усмеравање и коришћење средстава фонда у периоду од 1981—1985, Београд, 1986.
6. Библиотека Скупштине СФРЈ: Дугорочни друштвени план Југославије за период од 1986, до 2000. године, коло XXII, св. 5, Београд, 1987.
7. ФНОПЈ: Завршни рачун ФНОПЈ за 1986, Београд, 1987.
8. Институт за друштвено-економска истраживања: Репродуктивна способност структура и ефикасност инвестиција привредно неразвијених СР и САП Косово 1976—1983, Титоград, 1985.
9. Напомена: Због обиља процентуалних и бројчаних података, нисмо могли да за свако њихово илустровање означимо њихов извор непосредно фуснотама. Највећи део наведених података, изузев оних за које смо навели фусноту, потиче из материјала „Привредни развој Косова“ од стр. 9—15, изд. Марксистички центар ЦК Србије, Београд, 1990.

Božidar Jovanović

THE STATE AND THE PROBLEM OF FURTHER FINANCING OF THE
ECONOMIC DEVELOPMENT OF UNDERDEVELOPED REPUBLICS AND
REGIONS IN OUR COUNTRY UNDER NEW CONDITIONS

S u m m a r y

This paper on the economic function of the state and the problem of further financing of the economic development of underdeveloped regions under new conditions shows that all previous theories and practices within this context, not only in the world but also in our country, point at the fact that economy develops, first of all, in the space and that this space affects, by its retroactivity under the existing conditions, the acceleration or deceleration of the total economic growth. Thus, that active effect of space on the movement of the whole economy makes the territorial component always present in the creation of each economic policy, conception and method of development.

On that basis, the author gives a short review of some general characteristics of the previous development in our country. The study reports the experiences of other countries in the development policy of underdeveloped regions. It also gives a short retrospect of the previous policy of regional economic development and points at the applied models and methods of financing. The Kosovo region is analyzed as a special phenomenon and problem in the previous regional policy, and all undertaken stimulative measures and inadequate positive results are mentioned. The paper emphasizes in particular mutual interest as a basis of a new agreement on regional policy and financing as a possibility of finding a way out from the present economic and political crisis. The author also points out that there is no integral development of an entity without the presence of its regional components. The needs for stimulative measures of development of undeveloped regions will also exist in the new development policy, due to the general interest of all parts of the country, so that regional issues will have to take an important position in the future too. The agreement on a new development policy under new conditions implies, of course, first of all, the existence of a common state established on new foundations, but for sure also with indispensable state prerogatives which give each state the character of a state. We hope that our unity has deep roots and that the concept of a new development policy will bring more prosperity to all parts of our state.